

Den som glemmer fortida si, er dømt til å gjenoppleve den

Taler
Harald Berntsen

Dato
18 februar 2011

Sted
Trondheim

Omstendigheter
Tale ved 100-årsjubileet for LO i Trondheim

1 Det er en stor ære og glede å få holde denne talen ved 100-årsjubileet for LO i Trondheim - eller Fagforeningenes lokale samorganisasjon i Trondhjem, som den opprinnelig hette. Det som i dag markeres, fikk gjennom ikke minst Martin Tranmæl avgjørende innflytelse på norsk historie på store deler av 1900-tallet.

5 I årets nyttårstale sa statsminister Jens Stoltenberg at Norge for 100 år sia og i mange år framover var et av Europas fattigste land. Det kan tolkes som ei fortrenkning av Norge som industriland og dermed av ryggraden i arbeiderklassen, i arbeiderbevegelsen og lenge i Stoltenbergs eget parti,
10 Arbeiderpartiet, de moderne industriarbeiderne.

Fra gjennombruddet på 1880-tallet og fram til 1905 var norsk arbeiderbevegelse, faglig og politisk, dominert av håndverkere i de større byene, særlig i Kristiania. Det som skjedde med dannelsen av Trondhjems faglige
15 samorg i 1911, hadde nær sammenheng med at omkring 1905 blei denne dominansen brutt. Grunnen var ei ny tung industrialiseringsbølge som revolusjonerte store deler av Norge generelt og arbeiderbevegelsen spesielt. Den baserte seg kort sagt på norsk vannkraft og utenlandsk overflodskapital og besto i utbygging av særlig elektro-kjemisk og elektro-metallurgisk industri på tidligere
20 nesten folketomme steder, på ei tilsvarende nødvendig utbygging av veier og jernbane, og på ny vekst i eldre industri, som særlig jern og metall.

Utviklinga kan illustreres med noen enkle tall. I løpet av de 20 åra fra 1900 til 1920 blei Los medlemstall nærmere 32-dobla fra 5000 til nesten 160 000. Det
25 nådde 10 000 i 1905, økte til nesten 40 000 to år etter, i 1907, og blei altså nesten firedobla på ny i de 13 åra som fulgte fram til 1920. At veksten særlig

besto i ufaglærte industri- og anleggsarbeidere, viste seg i at det eneste LO-forbundet som var åpent for slike folk, Norsk Arbeidsmannsforbund, i 1907 hadde hele 25 000 av LOs i alt 40 000 medlemmer.

30

Den hurtige og voldsomme veksten i fagorganisasjonen kom først til uttrykk i det som kan kalles det første store klassekompromisset i kapitalismens historie her i landet: Verkstedsoverenskomsten mellom Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund og Mekaniske Verksteders Landsforbund i 1907.

35

Arbeidsgiverne kunne ikke lenger satse på å kvele fagbevegelsen i fødselen, men gikk med på å undertegne den landets første landsomfattende kollektivavtalen. Som alle tariffavtaler var også denne overenskomsten et kompromiss, der begge parter ga og tok. Det fagbevegelsen gikk med på, var ikke minst fireårige

40

bindende tariffavtaler, med fredsplikt i avtaleperiodene. Det betydde at arbeiderne ga avkall på fullt ut å utnytte den offensive posisjonen som den industrielle oppgangen med økende knapphet på arbeidskraft plasserte dem i, samt på å kompensere den tilsvarende prisveksten med tariffrevisjoner i fire år av gangen.

45

I dette kompromisset ligger også utgangspunktet for dannelsen av Trondhjems faglige samorg i 1911 og for Fagopposisjonen som samorganisasjonen i praksis starta på slutten av samme år. Det var nettopp denne typen kompromiss den nye retningen retta seg mot.

50

Av enkeltpersoner står særlig Martin Tranmæl sentralt her. Gjennom to opphold i USA i åra fra 1900 til 1905 blei Tranmæl påvirket av syndikalistiske og anti-parlamentariske strømninger som i 1905 stifta den nye fagorganisasjonen Internationa Workers of the World (IWW), som i motsetning til American Federation of Labour (AFL) også tok inn ufaglærte arbeidere, ofte innvandrere fra Sør- og Øst-Europa.

55

Ved stiftelsen blei IWW inndelt i 13 "industrielle departementer" med lav innmeldingsavgift. Men mens IWW etter hvert bare blei mer konsekvent syndikalistisk og anti-parlamentarisk og ikke- eller anti-politisk, kom Tranmæl aldri til å mene at politisk og parlamentarisk virksomhet var uten interesse for arbeiderne, bare at den var mindre viktig enn den faglige kampen. De reine syndikalistene var anarkister som umiddelbart ville avvike statsapparatet og gjennomføre sosialismen ved hjelp av den "ekspropriative" generalstreiken, som i

60

ett slag skulle innføre felleseie av produksjonsmidlene og et samfunns styrt av fagorganisasjonen. Tranmæl og hans nye retning i Arbeiderpartiet kan derimot bare kalles halv-syndikalister når de på partilandsmøtet i 1918 fikk gjennom at sosialismen skulle gjennomføres ved en massestreik og ikke via parlamentariske valg, og at politisk og parlamentarisk virke var av underordna betydning for arbeiderne, men ikke uvedkommende for dem.

I 1910 trådte den voksende opposisjonen med sentrum i Trondheim og under ledelse av Tranmæl fram for alvor. På LO-kongressen dette året reiste Trondheimsrepresentantene sterk kritikk av sekretariatet, ikke minst av behandlingen av streiken ved Løkken Verk, som hadde starta i 1909 og fortsatt var i gang. Bedriften holdt stand ved vellykka bruk av streikebrytere. Trondheimsrepresentantene mente at dette burde sekretariatet ha stoppa med sympatiaksjoner. I stedet hadde sekretariatet pålagt arbeiderne ved Trondhjems mek. Verksted å fortsette å bygge maskiner for Løkken Verk, noe de også hadde gjort. Trondhjemmerne stempla dette som streikebryteri og fremma i det hele tatt forslag som tok sikte på å styrke solidariteten i hele arbeiderklassen på tvers av fagskiller. Foreløpig blei de stemt ned på alle punkter.

1910 var ellers et år med mange konflikter i bygningsindustrien. Tranmæl oppsummerte konfliktene med at mens arbeidsgiverne hadde klart samle seg på tvers av særinteresser, hadde arbeiderne opptrådt splitta etter oppdelinga i fagforbund. For eksempel hadde murerstreiken i Trondheim blitt svekka av at da streiken begynte, var murerne ferdige med ei rekke større arbeider, og andre bygningsarbeidere som sto i andre forbund og hadde andre tariffier hadde fullført det ene huset etter det andre. Der hvor murarbeidet ikke var fullført, tok andre arbeidere på seg å støpe husa i stedet for å mure dem. Dette var i følge Tranmæl "faktisk og praktisk streikebryterarbeide". For å sette en stopper for dette, ville Tranmæl erstatte de gamle fagforbunda med industriforbund, særlig i bygningsindustrien der murersvennene hadde sitt eget murerforbund og murarbeiderne var organisert i Arbeidsmannsforbundet. Men industriforbund var ikke nok for Tranmæl. Han ville styrke LO sentralt og svekke forbunda. På denne måten, som nærma seg et forbundsløst LO, ville han gjøre fagbevegelsen til en enhetlig kamporganisasjon.

I løpet av det følgende året, 1911, fikk altså den nye retninga sitt første organisasjonsmessige uttrykk i "Fagforeningenes lokale Samorganisasjon" og sitt første program, Trondhjemsresolusjonen. Som Edvard Bull har slått fast i sin

105 historiske hovedoppgave fra 1939, Trønderne i norsk arbeiderbevegelse før
1914, et arbeid som står seg godt den dag i dag, spilte enkeltpersonen Tranmæl
her en kanskje avgjørende rolle. Men sjøl om Trondheim ikke hadde så mye av
den moderne industrien som vokste fram, må forklaringer også søkes i at
fagforeningene som blei danna ved anlegget av Dovrebanen, blei viktige
110 støttepillarer for Trondheimsopposisjonen. Fra nederlaget i den svenske
storstreiken i 1909 kom mange svenske arbeidere, ikke minst mer rene
syndikalister, flyttende inn til arbeid ved nettopp dette jernbaneanlegget, som
bokbindersvennen Albin Eines med lang erfaring fra Sverige. Også
jernarbeideren fra Nordland, seinere formann i LO, Halvard Olsen, som var
115 sterkt inspirert av anarkisten Peter Kropotkin, meldte seg i trønderhovedstaden.
1911 blei det til da største kampåret i LOs historie. Arbeiderne i jernindustrien
bøyde kne for lockoutrussel, og det blei storkonflikt i gruveindustrien, med
streik og sympatilockout, som endte med mekling med deltakelse av
Arbeiderpartiets egen stortingsmann, sokneprest Alfred Eriksen, og det ene
120 "presteøret". Dette økte misnøyen med LO- og partiledelsen, og det styrka den
opposisjonelle samorganisasjonen som var danna i Trondheim tidlig på året,
nærmere bestemt 22. Januar 1911.

Samorganisasjonen skulle ta seg av store lokale politiske oppgaver, som
125 boligbygging og kooperasjon, men den vedtok også det reinsyndikalistiske
forslaget fra Albin Eines om "kraftig agitasjon for og opplysningsarbeid om den
ekspropriative generalstreik", mot Tranmæls forslag om å begrense seg til å drive
opplysning om generalstreiken. Det var Arbeidsmannsforbundet som var best
representert i samorganisasjonen. Utprega håndverksmessige grupper som
130 typografene, murersvennene, snekkere og tømrere stilte seg utafør.

Høsten 1911 oppholdt Tranmæl seg i England der han blei influert av flere
militante streiker. Han kom hjem igjen i november med et fagopposisjonelt
program som blei vedtatt i form av den såkalte Trondhjemsresolusjonen på et
135 fellesmøte av fagforeningene i Samorg 12. november. Resolusjonen, som blei
stående som fagopposisjonens program, lød: "Møtet uttaler at den faglige
situasjon nu krever at organisasjonsarbeidet legges på et mer revolusjonært
grunnlag enn før. I henhold hertil peker møtet på som nærliggende oppgaver: A
1) De skriftlig bindende overenskomster avskaffes. 2) Forsikringsvesenet sløifes.
140 B 1) Som kampmidler benyttes i første rekke: 1) Streik. 2) Sympatistreik. 3)
Boikott. 4) Obstruksjon. 5) Sabotasje. 6) Kooperasjon. C Organisasjonsformene
endres derhen: 1) At Landsorganisasjonen gjøres til det sentrale, fellesnevneren.

2) Denne inndeles i departementer svarende til de store industrier, altså
145 industriforbund. 3) der opprettes lokale samorganisasjoner som blant annet
varetar den lokale agitasjon og gis innflytelse på fastsettelse av arbeidsvilkårene." På et nytt møte 2. desember presiserte Tranmæl programmet i et foredrag som
blei trykt og utgitt av Samorganisasjonen, med at fagorganisasjonen måtte ha
sosialistiske mål, og at bindende avtaler måtte erstattes av anerkjente vilkår, det
150 vil si kamp fra dag til dag for bedre lønns- og arbeidsvilkår, og for økt
bestemmelsesrett i produksjonen.

To år etter, i 1913, kom initiativet fra Samorg i Trondheim til å danne Den
norske fagopposisjon, basert på Trondhjemsresolusjonen, og utstyrt med en
155 introduksjon av Tranmæl der han kalte fagorganisasjonen for livsnerven i
arbeiderbevegelsen, som blei tillagt som sin viktigste oppgave å endre
samfunnsforholda. Etter at initiativet hadde fått landsomfattende tilslutning,
vedtok Samorg i Trondheim lover for den nye organisasjonen der
Trondhjemsresolusjonen formelt blei opposisjonens program og bestemte at
160 den skulle bygge på kollektivt medlemskap av samorganisasjoner, fagforeninger
eller opposisjonsgrupper. Samorg i Trondheim skulle fungere som styre for Den
Norske Fagopposisjon inntil en landskonferanse, som blei arrangert 27.-28.
desember 1913. Her vant Tranmæl fram med sitt standpunkt for å knytte seg
politisk til Arbeiderpartiet og for at opposisjonen bare skulle drive med
165 økonomiske spørsmål, men altså uten noen anti-parlamentarisk tendens. Dette
blei vedtatt på bekostning av et reinsyndikalistisk forslag om at opposisjonen
skulle være politisk nøytral. Men samtidig stemte også Tranmæl for et
enstemmig vedtak av en syndikalistisk programpost om at fagbevegelsen måtte
revolusjoneres "slik at den kan tilkjempe seg kontroll en på arbeidsplassene og
170 sluttelig overta distribusjonen og produksjonen".

1913 var prega av ei rekke arbeidskonflikter, ikke minst av kampen ved Pienes
Mølle i Buvika, som førte til at en streikebryter skøyt ned og drepte en
streikende, men etterpå blei frikjent i retten ut fra en påstand om at
175 drapsmannen hadde skyti i "berettiget selvforsvar". Men ellers hadde
Nuvikkonflikten vist at boikott kunne være et avgjørende kampmiddel i
arbeidskonflikter, og boikott var altså et av de nye kampmidlene som
opposisjonen hadde gått inn for. Buvika-konflikten kom i virkeligheten til å
bety et gjennombrudd for boikotten som kampmiddel i Norge, skriver Edvard
180 Bull i hovedoppgaven sin om trønderne i norsk arbeiderbevegelse.

I vår egen tid har Fagopposisjonen og dens program de siste åra fått ny aktualitet ikke minst på grunn av to prosesser.

185

Den ene er den interne organisasjonskampen som har oppstått mellom forbunda i LO som følge av konsekvensene av de siste tre tiårs outsourcing (utskilling) i det private næringsliv og privatisering og konkurranseutsetting i offentlig sektor. Et tydelig eksempel er kampen om de utskilte stuepikene eller
190 reinholderne mellom Norsk Arbeidsmannsforbund og hotell- og restaurantarbeiderseksjonen i Fellesforbundet. Dette har brakt nytt liv i diskusjonen om ideen om et forbundsløst LO, ikke minst med utgangspunkt i at unge industriarbeidere i IndustriEnergi har tatt opp de gamle fagopposisjonelle tankene om et slikt LO.

195

Den andre prosessen henger sammen med den første. Den dreier seg om en ny vekst i streikebryteriet med basis i den samme utskillinga, privatiseringa og konkurranseutsettinga. Den har ført til at LOs ledelse, med støtte fra flere forbund, har kommi til at innleie av arbeidere fra andre firma, ikke minst fra et
200 av de mange nye bemanningsbyråa, til å gjøre det arbeidet som streikende arbeidere har forlatt, ikke er streikebryteri. Det vil nemlig ramme disse arbeidernes arbeidsgivere som en "uskyldig" tredjepart.

De samme prosessene har vært ledsaga av en tendens til at flere arbeidsgivere på
205 ideologisk grunnlag har begynt å nekte å undertegne tariffavtale. De har holdt på "Arbeidets frihet", som skogeiernes streikebryterorganisasjoner hette i mellomkrigstida. Det siste året har det derfor vært nødvendig å føre flere streiker for slike avtaler. En av disse streikene gikk på et farlig nederlag, nemlig streiken for tariffavtale hos maskinentreprenøren Åsmund Pettersen på Jevnaker. En av
210 grunnene til nederlaget var høyst trulig at det gikk alt for treigt med å ta i bruk sympatistreik. To andre streiker for det samme, en hos Bekken og Strøm på Gjøvik og en på utestedet Rockefeller i Oslo, blei vinni, åpenbart på grunn av effektive trusler om å ta i bruk boikott og sympatistreik fra andre deler av LO, NNN og Transportarbeiderforbundet.

215

Samtidig kommer anvendelsen av slike kampmidler, som Fagopposisjonen tok i bruk fra 1911, i konflikt med flere dommer i EF-domstolen, f. eks. dommen i den svenske Laval-saka for noen år tilbake. I Bekken og Strøm-saka viste det seg likevel at når arbeiderne opptrer så beslutsomt solidarisk som her, mister
220 arbeidsgiverne lysta på å bringe saka videre til EF-domstolen.

Slik blir altså Fagopposisjonen aktuell på ny, og slik blir det viktig ikke å la den gå i glemmeboka, men være bevisst hva den sto for. For også her er det slik som
ellers: Den som glemmer eller fortrenger fortida si, er dømt til å gjenoppleve
den.

Kilde

www.lokal.lo.no/trondheim

Emner

Jubileumstale, LO

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/den-som-glemmer-fortida-si-er-domt-til-a-gjenoppleve-den>